

EGYED ÁKOS

Széchenyi és Erdély 1848-ban

Mai tudásunk szerint Széchenyi Erdély iránt az 1820–21-es években kezdett behatóbban érdeklődni, s kapcsolatai az 1821. évi erdélyi utazáskor váltak szorosabbakká. Főként a Wesselényi Miklóssal való megismerkedése segítette hozzá, hogy Erdély és a Partium helyzetét, problémáit megértse. Széchenyi és Wesselényi barátságának története, ennek jelentősége ismert fejezete a reformkor történetének. De azt már kevésbé kutatta a történettudomány, hogy 1848-ban milyen volt Széchenyi viszonya Erdélyhez. Pedig ez egyáltalán nem mellékes kérdése a magyar forradalom és szabadságharc történetének. Erről legyen szabad röviden megemlékeznünk. Az eseménytörténetet azonban valamivel korábbiól, 1848 januárjától kell indítanunk.

Mégpedig azért, mert ekkor vált ismertté Széchenyi vasútépítési tervszövege, s azt Kolozsvár előnytelennek tartotta a maga számára. Ugyanis a fővonal Gyulafehérváron át Székelyudvarhelynek, onnan az Ojtozi-szoroson át vezetett volna tovább, a másik pedig Szatmártól Erdőszádán és Désen át, tehát nagy kerülővel kanyarodott volna Kolozsvárra, ahol egyelőre a vonalszakasz végállomását alakították volna ki. Az Erdélyi Híradó 1848. március 14-i és 17-i száma vezércikkben tért ki erre a kérdésre. Miután méltatta a „nemes gróf” érdemeit a közügyek intézésében, „akinek még irigyei sem vethetik szemére, hogy követőit vízre vitte volna”, s elismerve a szerző közlekedésügyekben való jártasságát is, Kolozsvár kívánalmait ismerteti. (Március 17-én a lap még mit sem tudott a pesti március 15-i eseményekről.) Ezeket írta: „Úgy hisszük (...) mikép nemzetiségi, köz- és magángazdasági, sőt közigazgatási érdekek is hathatósan követelik, hogy azon vasút, melynek feladata lenne Erdélyt átmetszve kapcsolatba hozni a két testvérhont s illetőleg a mívelt Európát a kelettel, azon vasút, mondjuk, Kolozsváron menjen keresztül.” Kolozsvár féltette jövőjét, azért volt nyugtalan, szerette volna, hogy Pesttel Nagyváradon át közvetlen vasút kösse össze.

Széchenyi minisztersége idején Kolozsvár nem késlekedett felújítani kérelmét. A Kolozsvári Híradóban két közismert személyiség, id. Bethlen János és Jakab Elek cikkezett erről. Azt fejtegették, hogy az unió kimondásával Kolozsvár megszűnt főváros lenni, de meg kell akadályozni prvincializálódását, lesüllyedését. Ezért azt sürgetik, hogy Kolozsvárt Nagyváraddal és a fővárossal egyenes irányban haladó vasútvonal kösse össze, közhivatalokat kell Kolozsvárra helyezni, s tudományegyetem alapításáról is gondoskodnia kell a kormánynak. Távolságtól írták, hogy csupán helyi érdeket képviseljenek, s ne tartanak szem előtt az ország jövőjét. „Mi óhajtjuk, hogy Budapest (!) az ország szíve legyen, de hogy Párizs legyen, mely magát az országot elnyomja, nem. Valamint azt sem, hogy Kolozsvár nyomorult vidéki várossá váljék.”

A kérdés tárgyalása nem rekedt meg a sajtó hasábjain. Miután az országgyűlésben interpelláció hangzott el, Kolozsvár főbírája, Grois Gusztáv Küldöttség élén felkereste Széchenyi István közlekedésügyi minisztert, aki ígéretet tett, hogy mihelyt mód lesz rá, elkészül a Kolozsvárt Nagyváraddal egyenes vonalban összekötő vasút terve, amely elgondolása szerint innen Galac irányába menne tovább. Kolozsvár város tanácsa örömmel fogadta a hírt, s éljenzésben tört ki, amikor a főbíró Kossuth Lajos pénzügyminiszter ígéretét is ismertette, hogy ti.: „Mihelyt a közlekedési miniszter úr a tervével kész lesz, hogy Kolozsvár Pesttel minél rövidebb úton egybekötötték, az arra kívánó pénzt a földből is kiteremti.”

A vasúti kérdés elvben tehát kedvező módon rendeződött, s talán itt a helye, hogy szóvá tegyük, miszerint Széchenyit korábban a „Királyhágó rémképe” riasztotta el a Nagyvárad–Kolozsvár vasútvonal tervétől. 1821-i erdélyi útjának emléke „rémképpé” alakult át, vagyis technikailag tartotta

kivitelezhetetlenek a Királyhágó áttörését. Úgy látszik, hogy aztán a mérnöki terv hatására változtatta meg eredeti elképzelését.

Kolozsvár és Széchenyi közt más természetű kérdések is felmerültek. Az egyik a népképviselői országgyűlés képviselőinek választása során azzal kezdődött, hogy 1848 júniusában „Kolozsvár városának több ezer szabad polgára Széchenyi István grófot (...) felkiáltás útján egy szívvel lélekkel országgyűlési követté választotta”. A Kolozsvári Híradó szerint Kolozsvár lakossága lelkesedéssel vette tudomásul a választást, s azt is hozzáfűzte, hogy „általánosabb lelkesedéssel”, értőbb s műveltebb közönség nem hívhatta a nemes grófot, ezért Kolozsvár bízik abban, hogy a város „egyik követi székét gróf Széchenyi István díszesendi”. A városi jegyzőkönyvek szerint négy előkelő városi polgár sietett a választási okiratokat s a meghívást Széchenyinek Pesten átadni. De Széchenyi nem fogadhatta el a meghívást, mert már korábban elígérkezett Sopron megye egyik követének. A küldöttséget mégis örömmel fogadta, s megígérte, hogy munkálkodni fog Kolozsvár érdekében.

A következő kérés már nemcsak Kolozsváré, hanem Erdély magyarsága nevében érkezik Széchenyihez. Ugyanis az erdélyi magyarság Széchenyihez fordult azért is, hogy segítsen megóvni Erdély belső békéjét, amelyet az egymásnak feszülő nemzeti mozgalmak veszélyeztettek, különösen pedig a szász vezető réteg és a román vezető politikusok unióellenes állásfoglalása. Ebben a helyzetben a politikai életben ismét jelentős szerepet vállaló Wesselényi Miklós és az erdélyi nemzeti liberális tábor vezetője, id. Bethlen János levélben fordult Batthyány Lajos miniszterelnökhöz, kérve, hogy Széchenyit nevezze ki Erdély királyi biztosává. Az indoklásból kiderül, hogy az erdélyi magyar politika a nemzetiségi konfrontáció elkerülésének garanciáját Széchenyi személyében vélte megtalálni.

A drámai hangú levélből idézzük a következőket:

„Erdély elhatározott veszélyben forog (...) Kell ide polgári s katonai ismeretekkel bíró, mindkét mezőn működni képes férfi; kell ismert és nagy nevű, fényes című s megjelenésének külsőleg is dísz és fényt adni tudó egyén. Mert oly bureaucratiko-arisztokratikus országban, mint Erdély, köztársasági egyszerű modor által hatni s imponálni nem lehet s a köznépre is címnek és fénynek igen nagy hatása van. Kell továbbá nemzetiségünk mellett oly buzgó hazafi, ki fel tudja fogni azt, hogy nemzetiségünk ügye létkérdéseinek legfőbbike; ki azonban elég eszélyes és igazságos legyen honbeli más néptagok iránt kímélettel és illő tekintettel lenni. S kell nekünk mindezek felett oly férfi, ki higgadtan s eszélyel megfontol s kiszámít, azt ernyedetlen tevékenységgel s rendíthetetlen szilárdsággal haladéktalanul végrehajtsa.

Úgy látszik nekünk, hogy a magyarok Istene rendelt számunkra illy férfit Gr. Széchenyi Istvánban.”

Wesselényi és Bethlen János szinte határtalan lehetőséget látott Széchenyi erdélyi biztossá való kinevezése által a belbéke megóvására s ugyanakkor az erdélyi országgyűlésen, május 30-án kimondott unió sikeres végrehajtására. Wesselényiék tudták, hogy Széchenyit elfoglalják saját minisztériumi dolgai, de világosan látták, már 1848 júniusában, hogy „midőn a hon egyik nevezetes részének megtartása vagy elvesztése felett vettetik a kocka, akkor háttérbe kell a különben legfontosabb tárgyaknak is vonulniok, mentsük meg előbb a hont, mentsük meg előbb fajunkat, hogy legyen hol és ki számára csinálni vasutat s csatornát”. Ezek Wesselényi kíméletlen, de mélyen a valóságból merített gondolatai. Ha a fenti kérdés teljesítése elmarad, „Erdélyben azon véres sírba hulland a magyarság, mely magyarhon nemzetiségét is elnyelendi”.

Négy napra a fenti levél után, 1848. június 16-án Wesselényi rövid levélben fordult Széchenyihez. Kéri, olvassa el a Batthyányhoz küldött levelet, amelyben megtalálja a kérés indoklását is. „Íveket tudnék írni kérésünk motiválására, de nem szükséges, hiszen mindannak főbb foglalatja csak az, hogy siess Magyarhonnak megmenteni Erdélyt, mit te bizonynal, de jórészt csakis te tehetsz. A hon szent nevére kérék, hajolj ezen kérésünkre. Ezt esdi tőled hű barátod.”

Nagy kihívást jelentett az erdélyiek segélykiáltása Széchenyi számára. Annál inkább, mivel ismerte Erdély nehéz helyzetét, s alig kételkedhetett abban, hogy Wesselényi okkal félti az erdélyi magyarságot, bárha 1848 nyarán talán egy kissé eltúlzottnak is látta, mint a magyar kormány általában, a veszély hangoztatását.

Széchenyi – amint *Napló*jából kitűnik – töprengett a kérdésen. 1848. június 25-én, miután tudomást szerzett az erdélyiek kéréséről, s nyilvánvalóan a minisztérium is foglalkozott már a kéréssel, rábízva a döntés jogát, ezeket írta a *Napló*ba: „Gyakorta gondolom magamban, hogy *én* vagyok az oka ennek az

egész zűrzavarnak [...]. Magyarország az egyetlen nép [!] és én az egyetlen ember, ki testestül-lelkestül tönkre fog menni! Ilyen álmok szorongatnak!” És miután a horvátokkal való békülést megemlíti, leírja pillanatnyi gondolatát az erdélyi királyi biztosságról. Íme: „Ha Batthyány Lajos és Kossuth belemennek, hajlandó vagyok Erdélybe menni, de csak Sagunával!” (Saguna görögkeleti erdélyi püspök, aki tagja volt a pesti országgyűlésben működő Unióbizottságnak is, maga is felvetette Széchenyinek a királyi biztosság ügyét, s Széchenyi valószínűleg erre céloz fent említett soraival.)

A történetírásban általában az a nézet terjedt el, hogy Széchenyi egészségi állapota miatt nem vállalta el végül is az erdélyi királyi biztosságot. Spira György szerint Széchenyi már nehezen vállalt ekkortájt új megbízatást. Ezekben az állításokban bizonyosan van részigazság, de úgy vélem, hogy az elutasításban szerepe volt azon felismerésének, hogy az erdélyi ellentéteket aligha lehetséges egyoldalúan magyar akarattal a békés megoldás felé terelni. Ezért gondolt arra, hogy ebben a kérdésben a nagyon befolyásos erdélyi román püspökkel, Sagunával együtt tehetne valamit. Kérdés persze, hogy Batthyány miniszterelnök és Kossuth Lajos, aki elsősorban foglalkozott erdélyi ügyekkel, milyen álláspontra helyezkedett. Valóban Széchenyire bízták a döntés jogát, amint feltételezhető, vagy elrettentek a Sagunával való ilyen szoros együttműködéstől, annak esetleges kellemetlen következményei miatt?

Bár ez a fontos probléma további kutatásokat igényel, úgy vélem, hogy végül is Széchenyi maga döntött a nemleges válasz mellett.

Ezután kapcsolatai Erdéllyel meggyérültek, valószínűleg azért is, mert a közéletből nemsokára visszavonult. Erdélyről azonban döblingi éveiben sem felejtkezett meg. Ezt minden másnál meggyőzőbben mutatta a Kőrösi Csoma síremlékére elképzelt felirata: „Egy szegény árva, pénz és taps nélkül, de elszánt kitartó, hazafiságtúl lelkesítve – Kőrösi Csoma Sándor – bölcsőjét kereste a magyarnak, és végre összeroskadt fáradalmai alatt. Távolság a hazától alussza örök álmát, de él minden jobb magyarnak lelkében. Az itt ábrázolt sírkő nyugszik hamvain. Brit társaság emelte érdemeiért. Nem magas helyzet, nem kincs a nemzetek védőre, hanem törhetetlen honszeretet, zarándoki önmegtagadás és vasakarát. Vegyetek példát hazánk nagyjai és gazdagai egy árva fiún, és legyetek hű magyarok tettel, nem pusztán szóval, áldozati készséggel és nem olcsó fitogtatással!”

Írta ezt 1859. augusztus 25-én.